

1.12.1986

לאה כהן

הילדות ביוון

שמי היום לאה, שמי הקודם היה לוסי כהן. גם מצד הורי וגם מצד בעלי אני כהן. אין לי שום כינוי. ארץ מולדתי יוון. **1** בעיר צרמה בחבל מקדוניה. לא השתייכתי לשום תנועה ביוון. עליתי עם אבי ואמי ואחותי, כי שלושת האחים שלי הקדימו אותנו עם עלייתם ארצה. אח אחד נספה בשואה. היוונים ששנאו את היהודים, שיתפו פעולה עם הגרמנים אשר נכנסו למקדוניה, אשר היו מאוד מעוניינים בחבל הזה. ובכן תפסו כל מיני תושבים גם לא יהודים וביניהם היה גם אחי. אבי היה סוחר גדול לדברי סידקית, הוא היה ספק גדול לכל הסביבה. ובכן היינו במשפחה 6 ילדים 4 בנים ו 2 בנות. 2 הבנים הראשונים נפטרו תיכף אחרי הלידה, כלומר היינו אמורים להיות 8 ילדים. החיים בבית היו טובים מאוד. לא היה חסר לנו שום דבר.

אני נולדתי ב 1. 1918. 19. כשאמי היתה בהריון **2** היא חלתה בטיפוס הבטן – מחלה קשה והיא הרגישה רע מאוד. בכל העיר שלנו היתה ממש מגפה ופחדו שאמא עלולה למות. הרופא הבולגרי שלנו, אמר לאבא שאם ייולד בן, אשתו תהיה בסכנה גדולה, אבל אם תיולד בת היא תישאר בחיים. אבא סגר את החנות למשך חודש ימים והתפלל במשך כל הימים לשלומה של אמי. הלידות היו אז מתנהלות בבית. אחרי שאמא ילדה ונודע שנולדה בת היתה השמחה גדולה. אחרי הלידה אמא התחילה להבריא. לדודתי אשר היתה חיה בעיר קרובה אלינו נולד לה באותו זמן בן תינוק. **3** היא הגיעה אלינו כדי להניק גם אותי, מכיון שאמא לא היתה מספיק בריאה כדי להניק תינוק. אז לא היו מאכילים את התינוקות בדברים אחרים. יותר מאוחר התחילו לתת להם חלב, עוגיות וכו'. נולדתי מאוד מאוד כהה (כמעט כמו כושית) והיו מודאגים איך אוכל לחיות בצורה כזאת. הרופא אתו התייעצו אמר: "תעשו לה כל יום אמבטיה, ואל תחששו, תכסו אותה טוב על מנת שלא תתפוס איזו מחלה". אכן אמא עשתה לי כל יום אמבטיה ואני (הפלא ופלא) נהיית בהירה לגמרי.

אחד הזיכרונות הנחמדים ביוון היה בהיותי בת שלוש או ארבע. בתקופה אחרי מלחמת העולם הראשונה-נשארו יוונים רבים בטורקיה וטורקים רבים נשארו ביוון. בערך ב שנים 1922-1923 היתה תחלופת עמים – הטורקים הועברו לטורקיה והיוונים ליוון. אז הממשלה הוציאה צו שכל אחד שנשאר לו חדר פנוי, עליו לתת

חדר לפליטים . לנו היה ממש קוטש – בית גדול מאוד . מדרגות הובילו לקומה הראשונה ואח"כ לקומה השניה, והיתה גם חצר גדולה . מכיון שלא השתמשנו בכל הבית, אבי השכיר חלק מהקומה הראשונה.

הפליטים

אבל בקומה הראשונה היה עוד חדר שלא השתמשנו בו ושימש לנו כמין מחסן בו שמנו דברים שלא השתמשו בהם, אנחנו גרנו למעלה. ובכן היינו מוכרחים לתת חדר לפליטים. יום אחד הגיעה איזו משפחה שהיו להם שתי בנות ובן ועלתה השאלה אפוא הם יגורו. לכן היינו צריכים לפנות את החדר ששימש מחסן ולשים את הדברים במרתף. הזיכרון שלי מאותו יום כשהייתי ילדה קטנה – הוא שכאשר עמדתי על יד החלון ושמעתי רעש, הלכתי לראות מה קורה. אחרי הדלת עמדו זוג זקנים ו31 צעירים. קראתי לאחותי אווה שהיתה כבר בת 13. היא הבינה שאלה הם פליטים. הם הסבירו לה שהם מאוד רוצים לגור אצלנו. כמובן שהלכה לאבא ולאחי וסיפרה להם את העניין. אחי, שהיה דרך אגב 25 שנה גדול ממני, היה בחור יפה מאוד. הבת הבוגרת של המשפחה הזאת היתה יפהפיה, ומכיוון שאחי מאוד התלהב ממנה הוא החליט מיד שהם יבואו לגור אצלנו. הם הסבירו לנו שהם אנשים תרבותיים – לא אנשים פשוטים. כדי לחזק את דבריהם ולעשות רושם טוב - הבן עם גיטרה והבת הגדולה היפה עם מנדולינה התחילו לנגן. ובכן ההורים לא הצטערו אף פעם שקיבלו את האנשים האלה, כי הם היו אנשים נחמדים מאוד. הבת הגדולה והבן כבר הלכו לגימנסיה. הם לא הביאו שום דבר אתם, כי הם היו פליטים ויכול להיות שהם נלקחו כשבויים לטורקיה, לכן הם היו מאוד עניים ואנו הצטרכנו באמת לעזור להם, מה שעשתה משפחתנו ברצון. אבי לא רצה ליצור יותר מידי קשרים אתם, הם היו כמובן נוצרים ואבא היה דתי אדוק, אבל אמי, האחים ואחותי היו מאוד קשורים אל המשפחה הזאת, והם אהבו אותנו כמו נכדים ואפילו נהגו לשחק אתנו בכל מיני משחקים והיו יוצאים אתנו לטיולים. זו היתה תקופה יפה. לאחי שתמך בשלטון המלוכנים – ובמלך היה חבר אשר תמך באופוזיציה. ביניהם היה פוליטיקאי שהיה אנטישמי גדול – דווקא המלוכנים היו אוהדי יהודים. יום אחד, תוך כדי ויכוח החבר שלו נתן לו סטירת לחי ומאז התקלקלו היחסים ביניהם ומישהו סיפר לאבא שרוצים להרוג את אחי.

עוברים לסלוניקי

אבא לא חשב הרבה ואמר לאחי : "אתה תלך לסלוניקי ואנחנו נבוא אחר־ך לשם. לכן אבא מכר את כל העסק הגדול שלו, כלומר הוא חיסל את כל העסק אף על פי שהיה קשור באלף קשרים ביוונים שבמקום. כך כל כמשפחה נסעה לסלוניקי. אני הייתי כבר בת 6 ואחי ויקטור בן 8. הוא נפטר אחרי שעלינו והגענו למעין צבי ונקבר באילת. בקיצור- אבא רצה להקים עסק חדש ואחי רצה לפתוח סוכנות של מעילי גשם בשותפות עם גרמניה, אבל הדברים לא כל כך הצליחו. בינתיים התחתן אחי הגדול והם שוב הצטרפו לשוב לעיר הקודמת. אבא העדיף במקום בית ספר רגיל להכניס אותנו ל"חדר" בסלוניקי. היתה שם קהילה מאוד גדולה ומכובדת בת כ 100-000 תושבים. הקהילה הזאת היתה ידועה בכל העולם. בסלוניקי היה גר אחיה של אמי, ובת דודה שהתחתנה בסלוניקי.

ב"חדר" ובבית הספר

לא התלהבתי בכלל מהלימודים ב"חדר". היה שם רבי זקן וכשהיינו מפריעים קצת הוא היה נותן לנו פלאקה (מכות על כפות הרגלים). יום אחד אחרי שקיבלתי את המכות האלה והגעתי הביתה, סיפרתי על המכות שקיבלתי. האחים שלי כעסו והתערבו בעניין ואמרו להורים שיותר לא צריך לשלוח אותי ל"חדר". ובכן הוציאו אותי משם והכניסו אותי לבי"ס של נזירות. זה היה הבדל גדול. הנזירות היו מעונינות להשפיע עלינו בצורות שונות, כבר בבוקר נתנו לנו שוקולד, וכל מיני פינוקים אחרים. בבוקר ערכו את התפילות, אבל אני אמרתי להן שאינני משתתפת בתפילות כי אני יהודיה. למדנו שם צרפתית+בכל אופן נשארתי בבית הספר הזה שנתיים. כאשר נודע להורים שבחורה מאחת הכיתות היותר גבוהות מעלי, התנצרה הוציאו אותי מבית ספר, אף על פי ששילמו כבר דמי לימוד לשנה נוספת. אני דוקא הצטערתי, כי קשרתי יחסים טובים עם חברות אחדות וגם הצלחתי בלימודים. בקיצור, היה צריך למצוא לי בית ספר אחר. היה בית ספר יהודי פרטי בעיר בהנהלת 2 אחים ואחותם בשם "אלי שייח", הבסיס ללימודים היה בצרפתית, והיו שיעורים נוספים לשפות כמו יוונית, ועברית. בבית דיברנו ספרדית. אחרי 6 שנים שהיינו בסלוניקי החליט אבא שחוזרים שוב לעיר הקודמת. ²⁰⁰ בתקופת שהותינו בסלוניקי היה סיפור עם השכנים הנוצרים בעיר הקודמת. למשפחה הזאת עוד בהיותם בטורקיה היה אח שהגר לאמריקה. שנים רבות לא שמעו ממנו. והנה הוא נזכר שיש לו משפחה ואחות ביוון. היה לו חבר אשר רצה להתחתן עם בחורה יוונית. כאשר החבר הגיע לבקר את המשפחה שגרה בבית, הוא נפגש גם עם הבחורה הבוגרת והתלהב ממנה מהר מאוד.. כאשר הגיעה אמה ²⁰⁰ הוא הכריז: "נשתה לחיים ברצוני להתחתן עם הבת שלכם". האיש הזה היה עשיר, היה לו מפעל לשימורים. כאשר הבחורה עברה בסלוניקי בדרך לאמריקה היא ביקרה אותנו, הלא אני הייתי

כבר בת 10 ואני זוכרת היטב את הקטע שהיא הרימה את שמלתה כדי להראות לאמא שלי את הלבוש התחתון שלה עד כמה שהוא היה מפואר. מקודם לעולם לא יכלה להשיג דברים כאלה, וכך נסעה לאמריקה.

אנחנו חזרנו לעיר הקודמת, ואבא פתח שוב חנות, באותו מקצוע של גלנטריה רק הפעם בקמעונות. רצו לשלוח אותי לבית ספר יהודי, אבל מכיוון שהוא לא היה על רמה נאותה נכנסתי לבי"ס יווני. אבל בגיל הזה הראש כבר היה במקום אחר ולא כל כך ללימודים, גם נותקתי מהחברות הטובות שלי והמורים שאהבתי. את אחי השאירו בבית ספר בפנימיה בסלוניקי, פשוט היו מתחשבים יותר ברצונותיו של בן מאשר לרצונותיהן של בנות. אפילו הגבילו אותי בחופשות. היתה לי דודה, אחותה של אבי, אישה מאוד ליברלית, אמא ל-2 בנים ו2 בנות אשר יצאו כל שנה לבלות בחופשים בכפר, כמו שהיה נהוג, ורצו לקחת אותי אתם. אבל לא נתנו לי בשום אופן לצאת בלעדי ההורים. גם הקפידו שהלבוש יהיה צנוע. אחי השלישי גם הוא גישתו בעניין זה היתה מאוד רצינית, כשהיה רואה אותי ברחוב עם מעיל פתוח או שלא לבשתי את הכפפות, הוא היה מיד מגיב: "תדעי לך שאת תמיד צריכה להראות מסודרת". נחשבנו לאנשי המעמד הבורגני, ולמשל ולא היה נאה לאכול ברחוב. מכיוון שהיו לי גם חברות יווניות הושפעתי מהן והייתי כבר יותר חופשיה.

הגטו היה קצת מחוץ לעיר – רחוק מהמרכז. אבא היה אז נשיא הקהילה והגזבר שלה ותמיד דאג לכולם בחגים, שלתושבי הגטו יהיה טוב. הוא היה איש נהדר. ובכן כאשר סיימתי את ביה"ס והייתי צריכה לעלות לגימנסיה, נתקלתי בהתנגדותו של האח הגדול. מכיוון שגיל הבנים והבנות שם היה כבר מבוגר יותר הוא חשש שתוך כדי הכרויות תהיה קיימת גם סכנת התבוללות. הגישה הזו לא נראתה לי נכונה כי במשפחות יהודיות אחרות לא עלו חששות כאלו. לא הרגשנו שום אנטישמיות והיו לנו יחסים מאוד טובים עם השכנים היוונים.

פוליטיקה וציונות

אבי היה ציוני גדול, והיה מקבל עיתונים מהארץ. גם היה דואג שהקופסה הכחולה של הקרן הקיימת תהיה בבית. כשאחי היה מגיע מפריס הייתי שומעת רבות על פוליטיקה. בשבתות כשהיינו יושבים על יד השולחן – היה הקינוח מלווה בויכוח פוליטי. האח הגדול כבר היה נשוי בסלוניקי והאח הרביעי – יוסף, אז החליט לנסוע לארץ. אחי היותר צעיר, שהיה צעיר ממנו בשנתיים, עשה איזו הכשרה באיזו שהיא חווה בסלוניקי וטס אחרי כן לארץ. נשארנו ביוון, אמא, אבא אחותי והאח, שנהרג אחר כך.. כעבור שנתיים, שלוש, כשהאחים שחיו כבר בארץ וכבר הסתדרו, הם רצו

שגם אנחנו נעלה לארץ. כשפנו לממשלה המנדטורית נאמר להם, שאם יהיה להם חשבון מספיק גדול בבנק יוכלו להעלות אותנו. הרבה כסף לא היה לנו אבל היה לנו מגרש בארץ. עוד בשנות ה-22-23 הגיעו מהסוכנות ליוון ומכרו מגרשים, בעיקר בשכונת פלורנטיין בתל-אביב, שכונה שנקראה על שמו של האיש שבנה את השכונה הזאת. הוא קנה גם מגרש לדוד שלי שבצרפת, כאשר הוא נפטר, אשתו והילדים שגם עברו לצרפת מכרו את המגרש הזה. זה היה בשנת 1929 כאשר גם אנחנו מכרנו את המגרש כך שבשנת 1935 יכולנו לקבל רשיון ולעלות ארצה (צ'רטיפיקט).

העליה ארצה

האחים טיפלו בסידורים הנחוצים לקראת העליה, אך כאשר היו בידינו כבר הכרטיסים, היינו צריכים 20 יום לפני ההפגה לעבור לסלוניקי ולחכות לאוניה. שכרנו חדרים במלון, בינתיים האח אלברט החליט להישאר עוד בסלוניקי כי היתה לו שם סוכנות לתכשיטים. הוא אמר שיחסל את העסק לאט לאט ואחר כך יגיע ארצה. כאשר היינו בבית המלון, כל בני המשפחה שם באו לבקר אותנו והיו מזמינים אותנו אליהם. אחרי ה-20 יום של המתנה נודע לנו שצריכים לנסוע מאתונה לפיראוס ושם לעלות לאוניה. נפרדנו מאחי אבל כשכבר עלינו הוא הגיע עוד פעם להיפרד, אולי הלב אמר לו שלא יראה אותנו יותר. בקיצור, נסענו על אוניה רוסית ישנה וכך הגענו ארצה. הצוות היה מצוין והנסיעה היתה מאוד טובה. את פנינו קיבל הדוד מצד משפחת דודתי, אשר הביא אותנו לתל-אביב. יש להזכיר שלאחים כבר היו חסכוניות של 200 ל"י שטרלינג בבנק ממכירת המגרש.

מכיוון שהאחים שהיו כבר בארץ הצטרפו אלינו, היינו צריכים לשכור דירה גדולה. שכר הדירה ששילמנו אז היה 6 ל"י שטרלינג לחודש. אני הלכתי ללמוד למשך שנה אחת בבית ספר אליאנס. לעולים צעירים כמונו, היה קשה מאוד ללמוד בגלל השפה, גם המורה לא היה סימפטי. באחד הטיולים פגשתי במקרה את חנה ויזר.

באותו הזמן עבד דודי (בעלה של אחות אבי) בתור משגיח בפרדס של משפחת מטלון. היו להם 200 דונם בקרית מטלון, ואז הוא הציע לי לבוא אליהם ולעבוד קצת באותו הפרדס. אני מעולם לא עבדתי בחקלאות, אבל דודי לקח אותי לפרדס והסביר לי את העבודה. עשינו תעלות להשקאת העצים. הייתי רזה אבל חזקה. עבדתי שם חצי שנה, אבל ראיתי בכל זאת שזה לא בדיוק בשבילי, אם כי היה טוב להיות אצלם במשפחה. אחר כך עברתי לתל-אביב ועבדתי בבית חרושת לכביסה. אני גיהצתי ואחרי שעשינו מיון של הכביסה המגוהצת עשינו חבילות, כדי לשלוח אותן חזרה לבתי מלון, לבתי קפה ואנשים פרטיים. זה היה בשנת 1941.

הכרות וחתונה עם מרדכי

מרדכי עבד גם כן בחקלאות יחד עם אחיו המבוגר והם גרו במושבה. המקום היה קטן מידי לשניהם, והוא גם חיפש חברה עם תכנית להתחתן. אחרי שנה הוא לא מצא את מי שהוא חיפש. אך בצור משה היתה לו דודה שדאגה לו. אחרי שבכרנו התחתנו ועברתי לחיות יחד אתו בהתישבות בצור משה. אחרי 7 חודשים שם ראינו שבמקום הזה אין פרנסה, מרדכי עסק בגידול ירקות על שטח של כמה דונמים, אבל המחירים היו מאוד נמוכים והוצאות ההובלה משם לתל אביב היו גבוהות בגלל המרחק הגדול. לא היה כדאי להמשיך בזה. היו לנו כמה תרנגולות, אותם גם כן חיסלנו. אז הגיע אחיו של מרדכי ושכנע אותו שיחזור למושבה בקרית שאול. כך נכנסנו לשותפות אתו והתחלנו הכל מחדש. האח כבר הכין את הכל: זרע ושתל עגבנות, פלפל ושאר ירקות העונה. אז זה היה רווחי, בגלל הקרבה לעיר והוצאות המשלוח לא היו גבוהות וגם המחירים עלו.

באותו הזמן הייתי בהריון עם יודשיק. באחד הימים קיבלנו מברק מאחותו של מרדכי בבולגריה, לשם הם ברחו מהגרמנים – כשהם נשאר בלי כל רכוש. ובכן כאשר הם הגיעו הנה, כל המשפחה התגייסה לעזור להם. לאט לאט הם הסתדרו. בן אחד למד במקוה ישראל, בן אחר נהרג במלחמת השחרור והאב נפטר עוד בחו"ל. כך שהאמא נשארה עם בן אחד בבית.

הצטרפותנו למעין צבי

המצב בחקלאות שוב לא היה טוב והיה קשה להתפרנס ממנה. בשנת 1954 היתה תכנית של "מהעיר לכפר", וחשבתי שלילדים ולחינוכם זה יהיה טוב. היה בית ספר בתל ברוך אבל זה היה רחוק מהבית ולכן לא היתה לילדים כל חברה בקרית שאול. החלטתי שנלך לבקר בקיבוץ, ואולי שינוי מקום – יהיה שינוי מזל, וחשוב קודם כל שלילדים תהיה חברה. הקשר למעין צבי נוצר דרך בת דודה שהכירה את הקיבוץ, אף על פי שבעלה – איש מגרוזיה, לא הסכים לחיות בקיבוץ. היא לקחה אותנו יחד עם הבת שלה לקיבוץ והשתדלה לפחות לשכנע אותנו בדבר. אכן מעין צבי הייתה קיבוץ בגילנו. היו שם גם כמה דוברי צרפתית. מרדכי בכלל היה ביוון בתנועת "המכבי הצעיר". ביקרנו קודם בגבעת חיים אבל כאשר מרדכי ראה את הרפתות לפני הכניסה לקיבוץ, הוא נתקף פחד. על כל פנים חזרנו דרך זיכרון והבת דודה הציעה לבקר במעין צבי. השעה היתה 16,00 אחה"צ, והשמש הלוחטת השקיפה מבעד הנוף היפה, כך שאני מאוד התלהבתי. דוד רבן היה מזכיר וביקשנו ממנו להראות לנו את הקיבוץ. חדר האוכל היה בעת ההיא בבנייתו ושוב ראינו דרכו את הנוף.

בקרית שאול היה לנו בית בבניה שכמעט היה גמור, אך היו לנו בינתיים חובות ולא היה כסף בשביל "ההון החוזר" שהיה דרוש כדי להמשיך בחקלאות, כמו זרעים, שתילים וכו'. כלומר, המצב היה בדיוק קצת קשה. כתבנו לפרידל ובשבת, כשהם היו בדרך להורים של רותי בתל-אביב, הם הגיעו אלינו יחד עם שלושת הבנות.

עוברים למעין צבי

ובכן קיבלו אותנו למעין לשנת נסיון. אחרי השנה הזאת מכרנו את הבית כדי לכסות את החובות. יודשיק היה באותה שנה בדיוק בן 12 ואחרי שנה עשינו לו כבר מסיבת בר ומצווה במעין. מרדכי עבד בבנות במשך 10 שנים. אחרי כן הוא עבר ניתוח בכליות והיה אסור לו לעבוד יותר בבנות. כך הוא עבר לעבוד במפעל "הצבי". אני עבדתי בבתי ילדים וגם עם ילדי בית ספר יחד עם ציפ. אחר כך נשלחתי ללמוד תפירה ותפרתי במשך 4 שנים באותו חדר יחד עם פנינה שוהם. הקליטה שלי במעין לא היתה לי קלה, קודם כל מבחינה חברתית. כי הרוב דיבר גרמנית, ואני לא הבנתי אף מילה. למרדכי היה קשה להסתגל למסגרת הקיבוצית כולה, וכשהיתה לו איזו בעיה, תמיד אני הייתי אשמה, כי אני הבאתי אותו לקיבוץ! אבל הילדים היו מאוד מרוצים. המשפחה שלנו שמרה על קשר טוב וחם אתנו כל הזמן.

מרדכי נפטר ב 10. 1983. 30 ובשנותיו האחרונות הוא הרגיש כאן טוב, ואמר שהיה טוב שעברנו למעין צבי, כי החברה טובה.

בסיכום- מה אני מצפה מהחיים – שהילדים והנכדים יהיו בריאים ומאושרים ואשמע מהם שטוב להם!